

HOCA AHMET YESEVİ TÜRBESİ RESTORASYONU

Vehbi KOÇU

Restorasyonunu üstlendiğimiz Ahmet Yesevi Türbesi, Kazakistan'ın Çimkent Bölgesi Türkistan Şehrinde bulunmaktadır.

Ahmet Yesevi, Türklerin İslâmiyeti kabulünde önemli bir rol oynamış; İslâm felsefesini Türkçe şiirler yolu ile anlatarak Orta Asya Türk Toplulukları arasında İslâmiyetin yaygınlaşmasını sağlamıştır.

Önceleri, Seyhun-Taşkent Bölgesinde etkin olan Yesevilik daha sonraları dervişler yolu ile Maverâünnehr, Horasan, Azerbeycan ve Anadolu'da yayılmıştır.

Ahmet Yesevi'nin kişiliği, eski adı Yesi yeni adı ile Türkistan Şehri'nin XII. yüzyılda dini merkezlerden biri olmasına neden olmuştur.

Orta Asya Türkleri arasında ikinci Mekke olarak tanımlanan Ahmet Yesevi Türbesi dini önemini ziyaretgâh olarak günümüze kadar sürdürmüştür.

Yapılan araştırmalara göre Hoca Ahmet Yesevi 1103'te Çimkent yakınındaki Sayram Kasabası'nda dünyaya gelmiştir. Babası Sayram'ın ileri gelen şeyhlerinden Şeyh İbrahim, annesi Karasaç Ana adı ile bilinen Ayşe Hatun'dur.

Ahmet Yesevi'nin müşşidi ve öğreticisi Aslan Baba adı ile bilinen Selman-i Farisi'dir. Selman-i Farisi'nin ölümünden sonra Buhara'ya giden Ahmet Yesevi orada ünlü Şeyh Yusuf Hemedani'den sufilik bilgisi eğitimi aldı. Bir süre Buhara'da sufilerin öncülüğünü yaptıktan sonra Yesi (Türkistan) şehrine geri döndü. Çağatay Türkçesi ile yazdığı Divan-ı Hikmet sufilik bilgisinin temellerini anlatır, doğruluk ve adaleti öğretir. 1167'de ölümünden sonra büyük bir törenle defnedildiği küçük türbesi, sonradan halkın ziyaret, ibadet ve adak yerlerinden biri haline gelir.

Altınordu Hanlarından Toktamış'ın Türkistan Şehri'ne sık sık saldırarak her defasında Türbeyi yağmaladığı bilinmektedir. Moğol Emiri Timur, Altınordu kuvvetlerini yenip Başkentini ateşe verdiğinde bu büyük zaferinin şerefine Hoca Ahmet Yesevi'nin harap hale gelmiş olan eski türbesinin yerinde yeni ve muhteşem bir külliye inşaasına karar verir. Çeşitli yazılı kaynakların bildirdiğine göre Timur, yapılacak türbenin projesinin düzenlenmesine katıldığı gibi mimar ve yapı ustalarına talimatlar vererek de katkıda bulunmuştur. Yapıda 60.6 cm.lik bir birimin gez veya giaz olarak kabul edildiği bir modül sistemi kullanılmıştır.

Timur'un 1405 Şubat'ında Otrar'da ölmesiyle Türbenin yapımı yarım kalmıştır. Hoca Ahmet Yesevi Türbesi 46,5 m. x 65 m. ölçülerinde bir yapıdır Yapı sadece bir kabir odası olmayıp, içerisinde mescit ve çeşitli fonksiyonları içeren mekanların bulunduğu bir külliye'dir. Anıtsal bir taç kapı ile yapının merkezini oluşturan kazanlı odaya girilir.

Orta Asya ve Kazakistan'da mevcut tuğladan yapılmış en büyük kubbeyi taşıyan Kazanlı Oda kare bir mekândır.

Bir anlamda yapının ana dağılım mekânı olan odanın ortasında 2,45 m. çapında 2 ton ağırlığında bronz bir kazan bulunmaktadır.

Cuma namazından sonra bu kazandan halka şifalı su dağıtılmış.

Kazanlı odanın sağında ve solunda hücreler, hücrelerin arkasında sol tarafta kütüphane, sağ tarafta Küçük Aksaray bulunur.

Kazanlı odanın kuzeyinden kabir odasına geçilir. Kabir odasının sol tarafında mescit, sağ tarafında Büyük Aksaray bulunur. Girişin sağında kuyulu oda, solunda aşhane vardır.

Yapının merkezini oluşturan Kazanlı odanın kubbesi, içeriden alçı mukarnaslarla bezelidir.

Beden duvarlarının bitiminde sırlı tuğla kuşak iç mekanı çevrelemektedir.

Kazanlı odanın 4 tarafında yer alan nişlerin üzeri mukarnaslarla bezenmiştir.

Kabir Odasının giriş kapısı, üzerine değerli taşlar kakılmış oyma ahşap bir kapıdır. Kapının üzerinde Türbenin Emir Timur'un arzusu ile inşaa edildiğine işaret eden bir kitabe yer alır.

Kapının demirden çerçevesi altın yazılarla kaplanmış olup, orjinal olan kapının restorasyona ihtiyacı vardır.

Kabir Odasının sol tarafındaki Mescit'de mukarnas çini bezeme ve kalem işlerinin yanısıra yüzeyi mozaik ve bitki desenli renkli çinilerle bezeme mihrap bulunmaktadır.

Mihrabı açık ve koyu mavi zemin üzerine beyaz harflerle **Kur'ân**'dan ayetlerin yer aldığı dikdörtgen bir çerçeve çevreler. Külliyyede bulunan diğer mekânların duvar ve örtüleri yalın ve süssüzdür.

Türbenin dış duvarlarının alt kısmı, ortasına çini yerleştirilmiş sarı kireç taşından inşa edilmiş, üst tarafları ise sırlı tuğladır.

Türbenin üç cephesinde beden duvarlarının bitiminde yer alan epigrafik friz tezyinata Bakara Suresi 58. ayet yer almaktadır.

Yapının teras seviyesinde olan yüksekliği 18 m., en yüksek noktası olan giriş kapısının üst kotu 37,5 m.dir. Kazanlı kubbesi, aslında iki kabuklu ve daha yüksek olması gerekirken yapının yarım kalması nedeniyle tamamlanamamıştır. Hemen yanındaki Gurhane Kubbe, yüksek kasnaklı ve çift kubbelidir.

Ön cephe (portal) de sağ ve solda bulunan iki minare ile portal'in kemerinin onarımları XVI. yüzyıl, Abdullah Han zamanında yapılmış ve iskele destekleri o zamandan kalmıştır.

Külliye XIX. yüzyılda kale haline getirilmiştir. Bu dönemde minare üzerindeki ek barbakanlar ve çevre duvarları yapılmıştır.

Çarlık Rusyası orduları 1864'de Türkistan'ı ele geçirince kale olarak kullanılan yapıyı ateşe vermişlerdir. Yapının ilk tamirati yine 1886'da Ruslar tarafından yapılmış, mescit duvarlarında bulunan payandalar ilâve edilmiştir.

XX. yüzyıl başlarında yapının aşhane, mescit duvarı ve üst teras parapet duvarlarının yıkılmış olduğu görülmektedir.

1906 yılından itibaren yapıya daha çok özen gösterilmeye başlanmış ve bunu takip eden yıllarda çeşitli araştırmalar, ölçümler ve zaman zaman kısmi onarımlar yapılmıştır. Yapının en çok yıkılan yeri olan aşhane 1910 yılında onarılmış ve kubbeleri tamamlanmıştır.

Önemli restorasyon ancak 1954 yılından sonra Karumidze tarafından yapılarak, binanın dış duvarlarının temelleri takviye edilmiş, kubbe kasnağındaki çiniler tamamlanmış ve çevredeki toprak dolgu orjinal seviyesine indirilerek cephedeki taş kaplamalar tamamlanmıştır.

Daha sonraki yıllarda Kazakistan'da kurulan ve Kültür Bakanlığına bağlı olan Restorasyon Enstitüsü çalışmalarını parça parça günümüze kadar sürdürmüştür. 1992 yılında Başbakanlık tarafından Restorasyon çalışmaları için görevlendirilen Şirketimiz; ilk olarak konu ile ilgili tarihsel literatür ve dökümantasyon taramasına girmiştir.

Alma-Ata'da Kazakistan Restorasyon Enstitüsü'nün yetkilileri ile bir çalışma grubu oluşturularak işin teknik ve idari sorumlulukları hakkında anlaşmaya varılmıştır.

Bu anlaşmalara göre yapının ana sorunları üç gruba ayrılmıştır.

1. Zeminden gelen oturma sorunları,
2. Üstten ve zeminden gelen su sorunları,
3. Malzeme bozulmaları.

Türbedeki bozulmalar, yapının oturduğu ilk tabakanın lös olmasından kaynaklanan zemin hareketleri ve yeraltı suyu hareketlerinden ileri gelmektedir.

Yapıda herhangi bir temel sistemi bulunmamaktadır. 12 m. derinlikteki çakıllı zeminin üzerinde lös tabakası bulunmaktadır. Temel zeminine gelen yapı yükleri büyük gerilmelere neden olmuş, bunun sonunda oluşan bölgesel zemin göçmeleri çok kalın duvarlı ve yaygın olan yapıda farklı oturmalar oluşturmuştur.

Yapının duvarlarında düşey sapmalar oluşmuş ve çatlaklara neden olmuştur.

Yapıdaki düşey çatlaklar daha önce yapılan araştırmalarda 39 adedi bulunduğu görülmüştür. Bunların bir kısmı zaman zaman doldurularak tamir edilmiştir. 1939'da yerel uzmanlarca Mescit bölümünde, 1952-56 yılları arasında giriş kapısı dışındaki yapı duvarları altında alçılı bağlayıcı taş duvar temel takviyeleri yapıldığı bilinmektedir. 1969-84 yılları arasında uzmanlar tarafından yapılan gözlemler temel takviyesi yapılmış olan kısımlarda oturmaların devam ettiğini göstermektedir.

Uzman Danışmanlarımızın yerinde yaptığı incelemeler sonucu yapının oturmasını durdurmak ve yapıyı 12 m. derindeki sağlam zemine oturtmak için Jet-Grout Injection sistemini önermişlerdir.

Delici ile açılan deliklerden sağlam zemine kadar çelik donatılı beton enjekte etme esasına dayalı bir sistem olan bu sistemin uygulanabilirliği Şirketimiz tarafından araştırılmış ve uygulanmasına karar verilmiştir.

JET-GROUT:

Bununla ilgili araştırmalarımızın esası, önce dünyada bu tür bir temel sağlamlaştırma işinin nasıl yapıldığı, daha sonra da bu yapı için ne yapılabileceği olmuştur. Araştırmalarımız sonunda dünyada şu anda uygulanan en geçerli sistemin Jet-Grout olacağına karar verilmiş ve projeleri hazırlanmıştır.

Yapının dış duvarları ile daha ince olan iç duvarlarında duvarın iki tarafından aşağıya inen jet-grout kolonları ile duvarın altında bulunan ve boylamasına giden başlık kirişlerinden ibarettir. Ayrıca başlık kirişleri de kolon hizalarında birbirlerine bağlanmaktadır.

Sistemde önce rotasyonla sağlam zemine kadar delinen toprağın içine boruları geri alırken yine rotasyonla ortalama 360-400 atmosfer basınçla çimento şerbeti (grout) enjekte edilmesinden ibarettir. Böylelikle 60 ilâ 120 cm. çapında kolonlar oluşmakta ve sağlam zeminle yapıyı birbirine bağlamış olmaktadır.

Şu anda 2 mt.den büyük duvarlara farklı bir sağlamlaştırma uygulamak üzere proje yürütülmektedir.

Jet-grout uygulamasına projeler Kazakistan Kültür Bakanlığına bağlı "Sovyet Metod" kurulunda onaylandıktan sonra başlanılmıştır.

En önemli diğer sorun yeraltı suyudur.

Yeraltı suyunun bugünkü seviyesi 5-6 mt. derinliktedir. Yerel gözlemlerden suyun çok değişken ve zaman zaman çok yükseldiği tesbit edilmiştir.

Bina çevresinde daha önce yapılan drenaj kuyuları sistemi, kanalların tıkanması nedeniyle çalışmaz durumdadır. Eski drenaj sistemi düzeltilerek kullanılacaktır.

KAPİLLER VE SU EMME:

Ancak şu anda kapiller su emme nedeniyle duvarlar bir hayli nemlidir ve bu nem içerideki çinileri, sıvaları, alçı süslemeleri bir hayli tahrip etmektedir. Çevre drenajı ile birlikte kapiller su emmeye karşı duvarlarda bir izolasyon istenmektedir. Kazak Uzmanlar özellikle bohçalama benzeri bir izolasyon yapılabileceğini düşünmüşlerse de kendilerine zaten temeli olmayan ve bağlayıcısı çamur olan bir duvarda mümkün olmadığını anlatılmış ve vazgeçirilmişdir.

Bunun yerine duvarların delinerek sürekli havalandırılması, ya da duvarlarda açılacak karşılıklı deliklerden uygun bir malzeme empenye edilerek yatay bir su geçirimsiz katman yaratılması düşünülmüştür.

Bunlardan başka elektroozmoz yöntemiyle duvarların nemi arındırıldıktan sonra su geçirimsiz bir yüzey oluşturulması teorik düzeyde düşünülmektedir.

Teras ve kubbelerde yapılan incelemelerde teras ve kubbe yüzeylerinin tuğla kaplı olduğu ancak malzemede fiziksel bozulma ve dağılmalar olduğu görülmüştür. Teras yüzeyler yer yer 1.70 mt. ye varan moloz ve toprak dolgu üzerine tuğla kaplanmıştır. Ayrıca çok basit şekilde mastikle izole edilmiştir.

Terastan gelen suyu durdurmak için yurtiçi ve yurtdışından izolasyon için çeşitli teknik ve malzemeleri araştırılmış. Yapıya uygun detaylar hazırlanmıştır.

TERAS İZOLASYONU:

Terasta yapılacak olan izolasyon uygulaması, terasdaki dolgunun araştırma yapılmak üzere dikkatlice boşaltılmasından sonra ortaya çıkacak verilere göre oluşturulacaktır. Çünkü XIV. yüzyıldan bugüne kadar çeşitli kereler katmanlar halinde doldurulan terasta geçmiş dönemlere ait bulgulara rastlamak mümkündür.

Bu nedenle Kazaklarla Kasım ayı içinde yapılan görüşmede, terasın arkeolojik bir alan gibi değerlendirilerek dolgular kaldırılacak ve daha sonra projelendirilecektir. Terastaki dolgunun boşaltılma sorumluluğunu da Kazak tarafı üstlenmiştir. Burada asıl önemli olan; kubbe, tonoz, baca gibi elemanlarla oluşan teras yüzeyinde detayların ve eğimlerin nasıl uygulanacağı sorunudur. Çünkü drenaj sistemi olarak sadece çörtlenler mevcuttur, onların da cephedeki estetik değeri önemlidir.

Bizim detaylarımızda su geçirmez katmanlar, hava sürükleyici katmanlar (buhar dengeci gibi çalışacak) ve en üst tabakada da su geçirimsiz tuğla olacaktır. Kubbe yüzeylerinde ise sadece sırlı ve sırsız tuğla önerilmektedir.

Özellikle büyük kubbedeki sırlı çiniler kaldırılıp yerine tuğla kaplanacaktır. Bunun nedeni şudur; 1970'li yıllarda yerel yöneticilerin isteğiyle yapılan bu çinilerin bitmemiş bir yapıda yani üzerine bir kubbe daha gelecek olan yapıda olması mümkün değildir.

Yukarıda anlattığımız konularda Kazaklarla anlaşmaya varılmış ve detaylar kabul görmüştür. Aynı şekilde Türkiye'deki uzmanlar da onaylamışlardır. Şimdi sadece malzeme seçimi ve terasın açılmasından sonraki proje üretimi kalmıştır.

Kubbelerin üstünde ve çatıda yapılacak çalışmaların iklim koşullarından etkilenmemesi için geçici olarak çatının tümünün çelik konstrüksiyon taşıyıcılı bir örtü ile kapatılması yapılmaktadır.

Danışmanların ortak görüşü, yapının zemin ve çatı suyunun giderilmesi, zeminin takviye edilmesi halinde büyük bir strüktürel müdahaleye gerek olmadığıdır. Yeni bulgular başka bir zorunluluk göstermedikçe yapıdaki çatlakların dikilmesi yeterli görülmektedir.

Yapının diğer önemli sorunu da belirtildiği gibi kullanılan malzeme cinsidir. Kubbeleri ve terası kaplayan tuğlalardan ve derzlerden içeriye sızan su yapı içinde ve dışında genel tahribatlara neden olmuştur.

Araştırmalardan ana kubbe ve cephelerdeki sırlı tuğlaların orijinal olmadığı 1900 yılları başında ve yakın dönemde yapıldığı anlaşılmıştır.

Sırlı çinilerin Türbe'nin hemen yanındaki atölyede hazırlandığını, özgün malzemenin fiziksel ve kimyasal özelliklerinin analizlerinin yapıldığını, restorasyonlarda kullanılan tuğla, sırlı malzeme ve bağlayıcı harcın piyasada kullanılan hazır malzemeden farklı olmadığı ayrıca uzmanlardan öğrenilmiştir.

Yapının tuğla, çini, harç ve sıvalar konusunda görüşlerine başvurduğumuz Danışman Uzmanlarımız yapıda kullanılan tuğlaların son yıllarda çok kötü imal edildiğini buna ilâve olarak da bozulmaların çevresel şartlar yüzünden özellikle su emme ve çok yüksek olan ısı farklarından meydana geldiğini belirtmişler, restorasyonda kullanılan tuğlaların üretildiği fabrikanın iyi durumda ve kullanılabilir olduğuna, bazı müdahalelerle çok iyi şartlarda tuğla üretilebileceğine karar vermişlerdir. Yerinden alınan örneklerin öncelikle kimyasal ve fiziksel özellikleri incelenmiş, ayrıca yöreden getirilen ve tuğlanın yapıldığı yeri (Savran ve Tüyetaski) killerin mineralojik ve fiziksel karakterizasyonları yapılmış ve Savran şamotu incelenmiştir.

İkinci aşama olarak getirilen hammaddelerden farklı tuğla bileşimleri hazırlanmış daha önce sorun olan nedenlerin ortadan kaldırıldığı yani, kuruma küçülmesi; termal genleşme, porozite ve mekanik mukavemet özelliklerinin optimize edildiği ve en uygun hammadde bileşimi tespit edilmiştir. Bu tuğlaların amacı özellikle su geçirmezliğinin düşük olması ve mukavemet gerektiren yerler için uygun olduğuna karar verilmiştir.

Önümüzdeki günlerde uygulama teknolojisinin bileşiminin sonuçları tam rapor halinde oluşturularak halen deneme üretimi yapılan tuğlalarda asıl üretime geçirebilecektir.

Yine İ.T.Ü. yürütülen ikinci araştırmalarda ise sırlı malzemenin iyileştirilmesi ile harç ve sıva analizleri sürdürülmektedir.

Yukarıda temel olarak sayılan sorunların dışında yapıda restorasyonu ve korumayı gerektiren işler de mevcuttur. Özellikle iç mekânlarda yapı, dışarıda olduğu gibi özgünlüğünü koruyamamış, yapıldığı yüzyılda ve bir yüzyıl sonra yeni duvarlar bölümler ilâve edilmiştir.

Özellikle de yapının yapıldığı andan itibaren oturmaya başlaması ve ortaya çıkan çatlaklar sürekli dolulara neden olmuştur. Bu amaçla yapının içinde yaptığımız araştırmalar koridor, kapı, hücre, merdiven mekânlarının doldurulduğu, üzerlerinin de tamamıyla 15 cm.ye varan çimentolu sıva yapıldığı görülmüştür. 1993 yılında başlayan araştırmalarımızda öncelikli iş olarak bütün bu sonradan yapılan ve çok rutubet alan sıvaları sökülerek, altından ortaya çıkan çatlaklar tesbit edildi ve strüktürel müdahale gerekip gerekmediği konusunda gözlemlerimiz devam etmektedir.

Yine yapının fotogrametrik rölöveleri tamamlanmış, Kazakistan Restorasyon Enstitüsü Arşivi'nden alınan belgelerle ve Kazak Uzmanlarla uygulamaya yönelik kararlar geçen ay içinde alınmıştır. Restorasyon Projelerinin bir kısmı Alma-Ata'da bir kısmı Türkiye'de ortaklaşa hazırlanmaktadır.

Restorasyona yönelik kararları şöyle özetleyebiliriz;

- a) Kubbe, teras ve portalda restute edilip tamamlanacak yerler (Mescit Kubbesi),
- b) Kubbe ve teras izolasyonlarının yapılması,
- c) İç mekânlarda doğal havalandırma sistemi oluşturulması,
- d) İçerideki çatlakların dikilmesi,
- e) Sıvaların tamamlanması (Burada önemli bir konu ortaya çıkıyor. Orijinal nitelikli ganç adı verilen

harcın, alçı bağlayıcı harç olduğu biliniyor. Ancak önceki araştırmacılar yeni yapılacak sıvanın kireçli olması için tavsiyede bulunmuşlar.)

f) Mukarnaların bozulanlarının yenilenmesi,

g) Ahşap onarımları (Kubbedeki mukarnası taşıyan direkler, çörtenler ve kapılar)

h) Döşemelerin yenilenmesi (Orjinali yok gibi)

j) Eksik pencere (içlik, dışlık) lerin tamamlanması,

k) İç ve dış aydınlatma; Bu aydınlatmada özellikle içeride sufi geleneklerine uygun mekan yaşatılması isteği vardır.

(Bununla ilgili senaryo veya rapor Kazakistan'dan gelecektir.)

Dış mekanlarda ise ses ve ışık gösterisi olarak hazırlanacaktır.

l) Dış cephede değişmesi gereken sırlı ve sırsız tuğla onarımları,

m) Yapı çevresinde yürüyüş yollarının yapılması,

Yukarıda anlattıklarımızın hepsi dikkatle oluşturularak uygulama restorasyon mantığına uygun bir süreçte tamamlanacaktır. Ancak çalıştığımız yerin özel koşullarından dolayı önemli gecikmeler olmaktadır. Özellikle malzeme konusunda büyük sıkıntılar vardır. Bunların aşılmasıyla gerçekten teorik ve teknik olarak iyi bir restorasyon uygulaması yapılacaktır.

TARTIŞMA

Oturum Başkanı- Sayın Vehbi KOÇU Bey'e, bu bizi eski iklimlere, eski Türkistan diyarına götüren bu tebliğinden dolayı çok teşekkür ediyorum.

Prof.Dr.Orhan Cezmi TUNCER- Efendim, bir-iki bilgi daha rica edeceğim sizden. Bir kere, bu verdiğiniz bildiri için teşekkür ediyorum; çünkü, geçen sene ihale edildiği konuşuluyordu. Şimdi, belli bir aşama kaydedilmiş, yol alınmış, onun seyrini izliyoruz ve diliyoruz ki her sene bize bu bilgileri, bu inşaat aşamalarını iletirsiniz. Gururlanıyoruz tabii, güçleniyoruz biz.

İkincisi, zeminin kalitesi değil de, haritası için bir öneride bulunulmuştu. Çünkü, zamanında bu yer altı su seviyesi böyle değildi. Etrafındaki sulama kanallarıyla oynandığı için, su seviyesi düşürülmüş, sonra da yük-selince toprağın, zeminin oturduğu toprağın yoğunluğu değişmiş, kuruyunca dağılmaya başlamış, çürük zemin olmuş. Yanlış anlaşılmasın, atalarımız bir yapıyı taşımanın sistematiğini, teknolojisini, statik sorunlarını çok iyi biliyorlardı. Temel yok derken, böyle kumluk araziye salın oturtulması gibi, bir paketin oturtulması gibi birşey değil yani. O zemini çok iyi tartmışlar, yeterince görmüşler o temel derinliğini. Bugün o bozuk temelde, stabilize değişmiş temelde onu biz temelsiz gibi düşünüyoruz, sakın yanlış anlaşılmasın, bu noktada bir ekleme yapmak istiyorum. Şimdi, bir ricam daha var, bir bilgi almak istiyorum. Geçen sene ben bu konuyu, size burada bildiri olarak verirken, Rusların yapmış olduğu fotogrametrik planlarla sonra Metin Hanoğlu'nun yaptığı fotogrametrik planların ve bir de daha önce yapılmış yine bir çalışmanın Rusça yayınlandığı planlarını karşılaştırdım ve birbirlerini tutmuyor. Acaba, bugün, siz, gerçek durumunu gösteren bir fotogrametrik çalışma yaptınız mı? Buna çok ihtiyacımız var.

İkincisi, oynayan bir yapıyı -şu veyahut da bu şekilde oynayan bir yapıyı- çatlaklar meydana geldiği için, çok haklı olarak dediniz ki, stabil hale getirdikten sonra üst örtüsüyle ilgileneceğiz. Fakat, şimdiki hazırlıktan anlıyorum ki, üst örtüsündeki zamanla dolmaları kaldırmak suretiyle, yine kâgir katı zamanla donacak bir malzemeyle üstünün yalıtımını, akıntılarını gidermeye çalışıyorsunuz. Fakat, bu yaptığınız sondaj temeller, yani bir tür beton kazıp çakmak suretiyle temeli belli bir seviyeye kadar rijit hale getirdiğiniz zaman bile, bu yapının stabilitesi, garantisini şimdiden peşin olarak kabul etmek çok zor. Bu bakımdan, bence bunun ileride yine oynayabileceği ihtimalini düşünerek, aynı elastikiyette bir örtüyle korumak daha doğru değil miydi diye düşünüyorum. Hatta onun için ben geçen sene bir öneride de bulunmuştum. Yani, kısacası şunu söylüyorum: Mevcut yapının üstüne kâgir bir örtü sistemi, tuğlasını kaldırıp taş koyarsınız, taşı kaldırıp tuğla koyarsınız, horasan koyarsınız falan ama, ne olursa olsun, yapıyla kompakt olan, bütünleşen harçla bağlayıcı bir örtü sistemi yaparsanız ve bu ileride mutasavver bir endişe de olsa, oynarsa üst örtüyü yine oynatır. Onun için onun üstüne bir tencere kapağı gibi, akıntılarını, çörtenlerini ve perspektifini bozmayan, kitle etkisini kesinlikle bozmayan, kendi içinde rijik fakat binaya yapışmamış bir örtü sistemiyle kaplıyorsanız, daha doğru olur diye düşünüyordum ve buna ait önerilerimi ve bir de bunun mimariyi etkilemeyeceğini de kanıtlamıştım. Ama görüyorum ki siz yine klasik bir yöntemle sapmışsınız. Bu bir kabul meselesi ve muhakkak ki, benim gibi dıştan değil, yapıyı çok iyi incelediğiniz için bu yöne geçtiğinizi kabul ediyorum. İnşallah yanılırız.

Teşekkür ediyorum.

Vehbi KOÇU- Şimdi, Hocama teşekkür ederim. Biz, mahallinde yapmış olduğumuz imalatların hemen hemen hepsini, Kazakistan Devletinde bulunan ve bu işle ilgili enstitünün başkanı ve teknik elemanları ve mimarlarının da kesin görüşünü aldıktan sonra bu işleri yapıyoruz. Yani, yapılan projelerimizin uygulaması şu şekilde oluyor: Bizim burada kendi yetkililerimiz ve İstanbul Teknik Üniversitesinin kıymetli profesörleri de dahil, hazırlamış olduğu projeleri, onında götürüp orada uygulamıyoruz. Zaten müsaade etmiyorlar. Onların ilgilileri inceliyor tekrar, uygun görüp tasdik ediyor iseler biz de uygulamaya geçiyoruz. Onun haricinde... Yoksa bizim de daha güzel düşüncelerimiz var, daha iyi şeyler yapmak istiyoruz. Mesela o terasta... Şimdi biz orada, iki metreye yakın dolguyu temizliyoruz. Aslında, bu dolgu o zaman yapılması, sadece suyun geçimsizliğinden dolayı, başka hiçbir şey yok. Ama bunun ne kadar yük getireceğini düşünememişler. Bu o kadar bir yük getirmiş ki, bugün duvarlar şakülünden, hem enine, hem boyuna kayma yapmıştır. Ancak o takviyeyle biz o işi durdurmaya çalışıyoruz. O teras temizlendikten sonra, biz ilk yapıldığı şekli, orijinal şekli neyse, tecriti de o şekilde yapacağız. Bu konuda da Kazakistan yetkilileriyle görüş birliğine varmışız, projelerimize aynı şekilde uygunluk vererek tasdik etmişlerdir.

Temel durumuna gelince, ben ifademde, şu tarzı kullandım: Temeli yoktur diye. Gerçekten temeli yoktur bunun. Çünkü, yapıyı mahallinde çok yakın inceledim ve temellerini kazdırdım, iki metreye kadar inildi. Bu yapı yapılırken, temel kullanılmamış, aynen düz, nasıl organik bir madde kazındıktan sonra bahçe duvarının nasıl imalatına giriyorsak, bunun temelinde de aynı sistem yapılmış, temel kullanılmamış. Temel kullanılmadığı için de, zaten yüklerden dolayı farklı oturmalar meydana gelmiş. Şimdi biz onu... Gerçi bizden önce bazı uygulamalar yapılmıştır temel sağlamak için, ama yeteri derecede olmamıştır. Şimdi, bizim yapmış olduğumuz uygulama, dünyada uygulanan bu sistemler, Türkiye'de ilk defa uygulanıyor. O sistemi biz orada uyguluyoruz. Yani, binanın santimetrekareye gelen yükünü, tamamen o ... tabakasından alıp, 15 metre derinlikte bulunan sert çakıl tabakasına iletmek istiyoruz. Bunu eğer başarabilirsek, bu binada herhangi bir deformasyon meydana gelmez ileride.

Kaldığı, bina öyle bir hale gelmiş ki bu farklı oturmalarından dolayı, payandalarla duvarları tutmaya çalıştık. Şimdi o payandalar da cevap vermiyor. Ayıyeten, yanındaki biriken suların tahliyesi için, bazı çabalar sarf edilmiş ise de, pek tekniğe uygun değil. Şimdi biz onların projelerini hazırladık, yeniden, ve taşeron firmamız da gerçekten bu olayın üzerinde çok ciddi bir şekilde çalışmaktadır. O da en iyi tekniklerle bu işi bitirmeye uğraşmaktadır. Su tahliyesi durumunu, direnaja durumlarını da son tekniklere göre araştırıyoruz. Hatta yurt dışında da araştırmalar yapılıyor. Yani, dört başı mamur şekilde yapıp, bu külliyei teslim etmek istiyoruz. Amacımız budur.

Prof.Dr.Orhan Cezmi TUNCER- Efendim, terminolojik olarak temeli yoktur demek, insanı ürkütüyor. Temeli vardır. Ama, 1 metredir, 1,5 metredir, falandır filandır o ayrı. Temeli yoktur derken, ben beyefendinin sözünü şöyle anlıyorum: O yapı yapılırken, temeli taş gibi kaya gibi sağlamdı, onun için fazla derine inmeye gerek yoktu. Bakın yine, bu kürsülerde, Vakıf Haftasında size örnek vermiştim. Sivas Keykavus İzzet'in şifhanesini hatırlarsınız, büyük koskoca bir bina Hemen Hemen Anadolu Selçuklu Devletinin (1220) en büyük yapılarından biridir. Temeli 120 santimdir, söylemiştim. Aynı kentte, Sivas'ta Gök Medresenin batı cephesinde, 3,5 metre derine indim, su çıktı ve hâlâ temel vardı. Demek ki, zemin emniyet gerilmesi $\sigma = K \cdot F_i$, bizimkiler çok iyi biliyor, nerede nasıl uygulayacağını çok iyi biliyor. Bir kere bunu bilmemiz lazım. Bu güveni kendimizde duymamız lazım. Bakın örneği gösteriyorum, aynı kentten örnek veriyorum. Temeli yoktur lafı, bizi ürkütüyor.

İkincisi, bu yapı 300-400 sene durdu, sulama bahanesiyle oralara kanal açınca, biz onu sağlıksız hale getirdik, çevresini, temelini, temeli yoktur denecek kadar, çok sağlam, rijit, sıkışmış, çakılın üstüne 15 metrelik fevkalade, kaya, küskü seviyesinde, derecesinde, stabilitesinde bir ortamı biz bozduk. Kim bozmuş, Ruslar bozmuş. Ondan sonra da temel çalışmaları yapmışlar takviye edeceğiz diye, bilerek bir daha bozmuşlar. Geçen sene de vurguladım, ne kadar bu yapıya müdahale etmişlerse, karışmışlarsa, bilerek, sistemli bir şekilde o kadar da bozmuşlar. Bunlar belgeleriyle açık.

Şimdi, tabii bu bozgunun arkasından, Kazakistan sağolsun, bu ruhanî liderlerini, hakikaten İslâm dünyası için büyük felsefe taşıyan, temelini oturtan, Hazreti Muhammed'den sonra belki de ikinci Muhammed diyelim, bu yapıyı yapmış. Şimdi Kazakistan, aşağı yukarı son 100 yıldır siyasi askeri rejimlerin altında. Restorasyon yapabilecek kültüre, teknolojiye sahip olsa, zaten bize başvurmazdı ki. Şimdi, onun için Kazakistan yetkilileri bizim bu önerilerimizi çok ciddi bir şekilde inceliyor, düşünüyor, ölçüyor, sonra da karar veriyor demek, bana yine de yeterli gelmedi. Çünkü, kendisi yoksun, bize başvuruyor. Doğan Kuban bey yakından ilgileniyor. Ben sizi eliştirmiyorum. Şimdi bir yapıyı restore ederken, güvenilir bir sonucu elde etmek için aşamaların üstünde, yüksek sesle konuşuyorum. Siz yanlış yapıyorsunuz falan diye söylemiyorum, beni yanlış anlamayın, ama insan içindeyken bazan olayları göremiyor dışından daha kolay görünüyor. Ben de yanılabilirim, dışında olduğum için yanılabilirim. Fakat, o yapıyla yakından da ilgilendim.

Teşekkür ediyorum.

Vehbi KOÇU- Tabii ki, bir insanın da ayakları olmazsa ayakta duramaz. Şimdi, benim hocamın, yapının temelinden kastı, ne dediğini ben anlayamadım. Bizim inşaatlarda yaptığımız hesaplarda, bütün gelen yükü bir temelin üzerine oturtmak için, onun pabucu, genişliği, şuyu buyu olur. Bizim temelden kastımız odur. Bu inşaatın altında öyle bir şey yok. Fotoğrafları var.

Şimdi şöyle: Toprağa giren derinlik, 1 metre civarında bir derinliğe inmiş; ama, yani temel takviyesi şeklinde bir temel değil, düz. Bizim temeli yok demekten kastımız budur.

Prof.Dr.Örcün BARIŞTA- Efendim, bu eser bizim için çok önemli. Türk sanatında bir saplantı vardır. Biz, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı sanatını birbirine bağlarken, bir grup İran etkisinden, bir grup Moğol istilasından söz ederiz. Bu eserde kullanılan malzeme, bir yerde bizim Türk Çini sanatının bazını oluşturur. Onun için, ben bir-iki şey soracağım, size.

Birincisi, süsleme malzemesi içinde, göstermiş olduğunuz dikdörtgen çinilerin arkalarını çevirmek imkânınız oldu mu, onları resimlediniz herhalde; arkaları yivli mi bunların? O çinilerin, yani dikdörtgen çinilerin arkasında bazı çıkımlar ve bazı oyuklar gördünüz mü? Yani, fiks edebilmek için çinileri duvara, duvara gi-receği yerde böyle yuvarlak kabalarlar gördünüz mü?

İkincisi duvar yüzeylerinde tuğla arasına, böyle çininin boyutunda veya dikdörtgen çini boyutunda bırakılmış yivler gördünüz mü? Şimdi şöyle, sizin sırlı tuğla dediğiniz şeylerin çoğu çini çünkü, ona gelmeye, bir bağlama kurmaya çalışıyorum Konya'daki eserlerle de onun için soruyorum bu soruları.

Üçüncüsü de, bu dediğiniz malzemede, yavru ağız pembe yanısıra sarı tuğla da gördünüz mü? Duvar örgüsünde bunların yan yana kullanıldığını da gördünüz mü? Çini de bu çok önemli bir şey.

Efendim bunları bilgi almak için soruyoruz.

Vehbi KOÇU- Sizin bu sorularınıza, bizim Restorasyon Müdürü'müz Yüksek Mimar Refik Bey'in cevap vermesini istiyorum; çünkü, daha önceden raspa işlemlerini yaptı.

Refik YÜKSEK- Önce Orhan Bey'in sorusuna cevap vermek istiyorum. İki tane soru sordu, cevap alamadı zannedersem. Bir tanesi, fotogrametrik görüntülerden bahsettiniz, slaytlar hızlı geçtiği için farkedilmedi, bütün rölelerin tamamı Kazakistan ve Türkiye'de yapılarak... fotogrametrik halde yapılmıştır. Yani, geçen sene sizin burada konuşmanızdan sonra yapılmıştır, tamamı.

İkincisi, temel konusuna ben tekrar geliyorum. Temel, bizim anladığımız anlamda temel değil. Bir yanlışlık var, sizi aydınlatmak istiyorum bu konuda, kaynak eksikliğinden olacak sanıyorum. Yapı yapıldıktan bir yüzyıl sonra oturmaya başlamış, yani yapı yapılırken zaten hatalı yapılmış. Temelsizliği buradandır. 1952-1956 yılları arasında Ruslar bir temel kazması yapmışlar. Bugün açtığımızda gördüğümüz, taş, onların özellikle ganç dedikleri alçılı bağlayıcı bir temel yapılmış. Bu da yetmiyor bunun için. Yani, gerçekte, bir temel sistemi yok, bizim anladığımız manada, bu yapıyı taşıyabilecek özellikte. Ama dediğiniz konu doğrudur, yapı son yüzyıldaki, özellikle sulama kanallarının geçmesiyle, çevreye etkisiyle çok büyük su hareketleri olmuş, bu da çok etkilemiştir.

Çinilere geleyim. Çiniler, gene orada çok hızlı geçince anlayamamıştır. Çiniler, bugün gördüğünüz, elimizde orijinal çini çok fazla yok. Orijinal çinilerin arkasında yiv veya ona benzer şeyler görülmemiştir. Ancak, o çinilerin çok farklı tekniklerde olduğunu söyleyebilirim size; yani, yerine konma tekniği değil de yapılış teknikleri konusunda. Özellikle sırlı tuğla değil de, içerideki gördüğümüz, sizin de bahsettiğiniz panolar, göbekleri olan çiniler, onlar kâşin vuruş tekniğiyle yapılmıştır efendim. O tekniği şu anda, biz burada, Kazakistan veya Özbekistan'da bunun özel bir şeyi yok, bilmiyorlar. Biz burada araştırma yapıyoruz.

Sunu söyleyeyim XIX, XX. yüzyılın başına geldiğimizde, burada gene çok hızlı geçtiğimiz için söylüyorum, bina 1864 yangınından sonra çok büyük tahribat gördüğü için, yapının yüzde 60-70 çinisi ve dış kaplaması kaybolmuş. Yani bu gördüklerimizin çoğu restorasyondur. Onun için, orijinal malzeme fazla var diyemiyorum. Çünkü, 1864'ten bu yana 10 kez, 20 kez restore edilmiştir, kayıtlarda var. Yani hangi dönemde ne oldu bilinmiyor. Bir de şu var Yapı oturmaya başladığı andan itibaren, iç duvarlar, koridorlarda eklemeler yapılmaya başlanmış, bir takım merdiven mekânları kapatılmış; yani hep bunlar dolgu halinde. Bu yüzden yapının sağlıklı analizi bugün yapılamıyor. Yapılmışlar var ama, biz zaten raspayı bu amaçla yaptık, dolgu ve malzeme farklarını görmek için yaptık. Şu anda yapıya dokunmuyoruz zaten. Çatlaklar ve dolguları gördük efendim. Bundan sonra kararımızı vereceğiz.

Teşekkür ederim.

Prof.Dr.Fahrettin KIRZIOĞLU- Arz edeceğim, niçin Yese'ye Türkistan denmiş? Bunu, benim yaşım da olanlar biliyorlar da, gençler için söylüyorum. Biz nasıl İstanbul'daki en büyük külliyyeye, Eyüp Sultan diyoruz, bir de hazretleri diyoruz. Buradaki Sultan manevi sultandır. Ahmet Yesevi Hazretlerine de Şahı Türkistan denmiş, literatürümüzde. Şahı Türkistan'ın Şahını kaldırmışlar, Türkistan ismi buradan geliyor. Büyük Türkistan'ın ruhunu teşkil ettiği için buradan geliyor.

İkincisi, Çiniler meselesinde, memleketimizi büyük felakete uğratan Timur'un Ankara Savaşından sonra, Timur buradan birçok Türkmenleri götürdüğü, Osmanlıların kuvvetini kırmak için. Çini çamurlarını da, hamurlarını diyelim, çünkü baba yapar, oğul sular -gün görmez yerlerde kalıyor- torunu yaparmış. Üç nesil geçecek ki çini çatlamasın. Ben, Mehmet Onder'den duydum, Müzeler Umum Müdüründen. Mevlâna'nın türbesinin bildiğiniz o yeşil çinilerini, İtalya'dan getiriyorlar olmuyor, çatlıyor güneşten, çünkü yakın olması lazım. Neyse onu bulmuşlar, Bursa'daki Yeşil Türbenin de, yapamadık beceremedik, meğer dedelerimiz biliyorlarmış bizim yapamayacağımızı, oraya hazır çinileri gömmüşler. Çini çamurlarını götürmüş ve ustalarını da beraber götürmüştür Bursa'dan. Onun için Yesevi'nin türbesinin çinileri yapılırken, bizim Bursalı ustalar çalışmıştır. Belki de bizim Bursa'dan giden develerle götürmüşler, manda gönleri içerisinde götürmüşler çini hamurlarını; ki, biliyorsunuz kavlerden onlar. Öyle bir şeyi de hatırlatmak istedim.

Bekir APAYDIN- 1992, yani geçen yıl ekim sonlarında, eseri yerinde gittik, inceledik bir grupla ve yapılacak işleri bir kapsam listesi şeklinde düzenledik. Tarafımdan bizzat hazırlanmış bir sözleşmeyle de işi Vakıf İnşaat Genel Müdürlüğüne verdik. İş, ufak gecikme, bilhassa bu jet grout kolonları denen kazıklar konusunda biraz gecikme dışında normal gidiyor.

Ewela, Sayın Hocamın sorduğu bu temel konusunu hakikaten açıklığa kavuşturalım. Efendim zemin, lös denilen, Orta Anadolu'da çok yaygın bir teşekküldür bu, rüzgârla taşınan eolien bir çözeltilidir, 7 metre kadar zemin sondajları yaptık tekrar. Rusların pek çok dökümanı var hakikaten, her konuda raporlar, dökümanlar hazırlamışlar, arşivde var. Bunların bir kısmı tercüme edildi, kullanıldı. Ayrıca kendimiz de sondaj yaptık. Yedi metre, lös denilen bu zemin gidiyor. Yani, hocam müsterih olsun, bundan sonra çakıl sıkı yerleşmiş, çakıl yedi metreden sonra geliyor. Onun için kazık yahut bu kolonu çakarken, yedi metreyi bir defa geçmemiz lazım. Teknoloji bakımından da, bir o kadar da aşağıdaki sağlam zemine girilmesi gerekli. Onun için, Sayın Genel Müdürümüz 15 metre diye anlattı, yani eskiden, sakın yanlış anlaşılmasın, çakılın üstünde oturuyordu da sonradan yumuşadı, öyle bir şey anlaşılmasın. Lös zemindir. Ben merakını gidermek için, hocamı tatmin için bir şey söyleyeceğim, rivayet olarak bana anlattı Enstitü Müdürü. Vaktiyle -temel yok diye bir şey denemez- kazılmış, temel hendekleri tuğlalar ezilmiş ve iyice ıslatılmış, hamur haline getirilmiş. Kuruduktan sonra taşlaşmış âdetâ. Bu zemin üstüne diyelim ki iki metre tabandan başlatılmış, yukarıda inceltilmiş. Yani, hakikaten temel yok denemez de, oturmayı önlemek için Ruslar, altına vaktiyle temel yapmaya çalışmışlar. O da muvaffak olmamış. Ama, Sayın Hocam çok haklı, hakikaten zemindeki oturmanın sebeplerinden bir tanesi yeraltı suyu seviyesinin yükselmesi. Bunu, Kazaklar, daha doğrusu Ruslar gördüğü için de biz oradayken, daha geçen sene, yeraltı suyu akımını, geliş yönünde, membaı yönünde kuyular açmaya başlamışlardı. Ben oradayken bir kuyu da açılmıştı, yanlış hatırlıyorsam 30 metre derinlikte sondaj kuyuları ve saniyede 10 litrenin üstünde su çıkarıyordu, pombaj testi yapıyordu ben oradayken. Yani onların gayesi şu: Biz eğer geliş istikametinde bir hendek yaparsak, artık yeraltı suyu türbenin altına gelmez, dolayısıyla stabilize sağlanır. Bu arızî bir çözüm gibi geldi bize. Başa çıkılacak bir konu değil. Belki diyebilirsiniz, yazın çekilir, belki orada sulama da yapılır, kışın gene gelir sular. Güvenli bir çözüm değil.

Rusların çözümlerinden bir taneside, bu mini kazık konusuydu. Biz bu mini kazığın biraz daha ilerisine giderek, çok modern bir sistem, jet grout sistemi, demin Sayın Genel Müdürümüz çok güzel anlattılar, 15 metre deliniyor, alttan itibaren o nozulları gördünüz, su-çimento karışımı basılarak, bir nevi zemin taşlaştırılıyor. Yukarıdan da içten ve dıştan yanak kirişlerini anlattı Sayın Genel Müdürümüz, onlar yapılıyor ve onlar bir ray profiliyle yahut ray demiriyle enine iki kiriş bağlanıyor. Böylece sistem bir nevi, âdetâ yeraltındaki bir başka sistemin üzerinde taşınıyor. Artık inşaallah bundan sonra oturmalar durur.

Rusların yaptığı ölçümlere göre de, hiç durmamış, oturma devam etmiş gitmiş.

Şimdi bunu söyledikten sonra benim asıl istediğim şu: Sayın Genel Müdürümüze teşekkür ediyorum, bir nevi için çerçevesini anlattı. Bundan sonra, bilhassa rica ediyorum, birkaç kere üzerine gittik bunun, Vakıf İnşaat da yazı yazdık, derli toplu bir teknik konferans veya bir teknik tartışmaya mutlaka ihtiyacımız var. Ne zaman bunu Vakıflar Genel Müdürlüğümüz Organize ederse... Biz, Başbakanlık olarak bu kadar ileriye gide-miyoruz. Sayın Namık Kemâl Bey'e de ben rica ettim, onlar da "Biz organize edemeyiz" dediler. Davetiye-lerinin basılması, salon burası olur, başka bir yer olur... Mutlaka, bilhassa bu işin, mesela temelde kullanılan bu sistem artık dünyada yayılıyor, mesela İtalya'da çok yaygın. Yani mini kazığın en ileri aşaması. Bunların iyice anlatılması lazım.

Ondan sonra, mesela duvarların yesarileşmesi, yani düzlemden kaçması, düzeyden, yataydan, bunlar belki içeriden bir sistemle... Ama, yapının estetiğine dokunmayacak şekilde takviyesi gerekir. Tartışmaya değer bir konudur. Gerek estetik bakımdan, gerek statik bakımdan, her bakımdan tartışmalıyız. Ondan sonraki detayları siz bizden çok daha iyi biliyorsunuz. Benim bütün istediğim, bu teknik konferansın tertiplenmesidir.

Teşekkür ederim.

Ayhan DÜRRÜOĞLU- Efendim, kıyamete kadar kalacak olan Selimiye ve Süleymaniye'nin temel mimari prensibi, temelinde uygulanmış olan mimari prensipleri, bugün acaba tatbik edilebiliyor mu? Bu bir.

İkincisi, Rahmetli Adnan Menderes Başbakanken, Süleymaniye'nin temellerinin Haliç'e kadar indirilmediğinden, Haliç'in temizlenmesi ve yenilenmesi babında yapılan dinamit atılımları, Allah'tan çok kısa bir müddet sonra durdurulmuş; yoksa, Süleymaniye'nin temeli gidiyordu. Tabii, ki dünyada gördüğünüz, Catania'dan gelen hocamız şöyle şöyle teknikler var... Acaba, şu bizim teknik bilinip tatbik edilebiliyor mu?

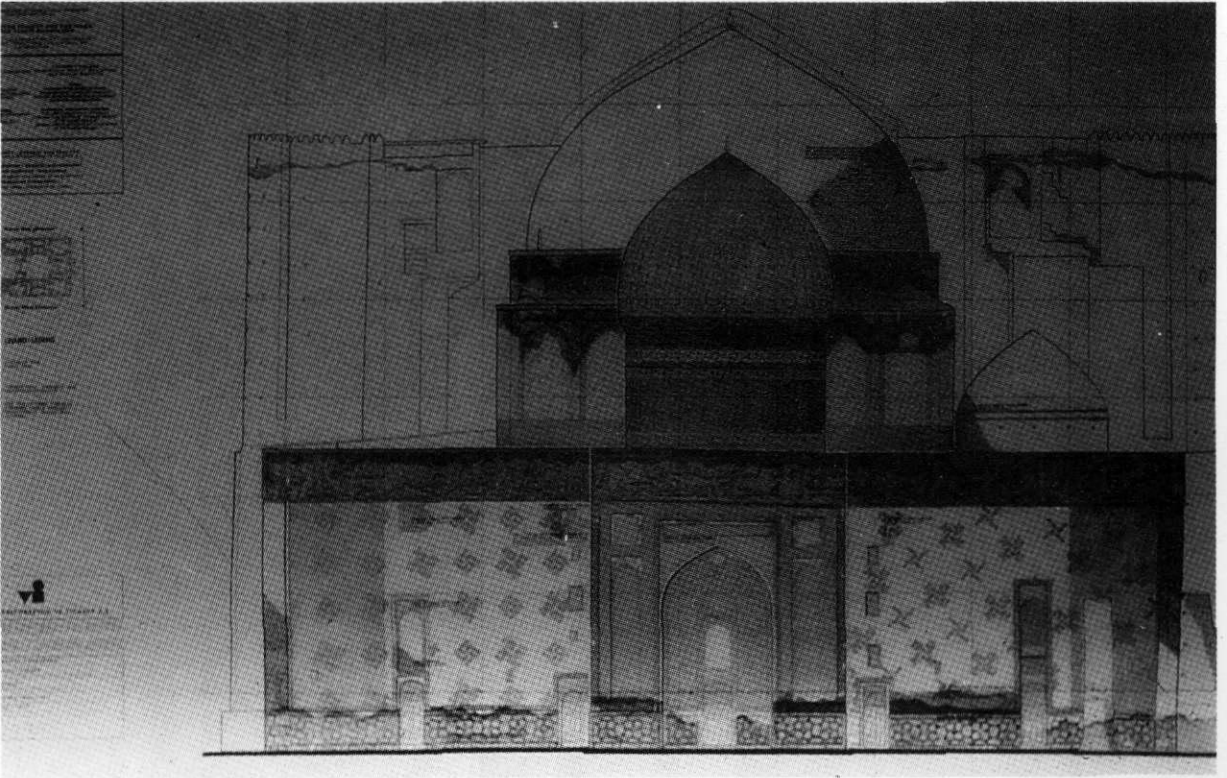
Üçüncüsü, efendim, Rahmetli Feridun Nafiz Hocamız, bana ağlayarak Kubbe-i Hazra'nın sadece 4-5 çinisi düşmüşken, devlet tarafından Hakkı İzzet'e verilen bir emirle, bütün kubbe sökülmüş, yerine yenileri yapıp takılacak derken, patır patır hepsi dökülmüştür. Feridun Nafiz Hocamızın bana gösterdiği o ilk çini müstahzarının, bugün de aynı biçimde Kazakistan'da eski ustalar tarafından yapılabildiğini duymuştum. Geçen seneki kongrede, yerli eleman kullanılsın demiştim. Allah Razi Olsun, Mehmet Önder Hocamız buradaydı, o gün beni teyit ettiler, evet dediler, yerli işçi, yerli malzeme kullanılmalı dediler.

Acaba bugün Kazakistan'da, hakikaten atalardan intikal eden, bu konuyu bilen ve yapan, uygulayan var mıdır?

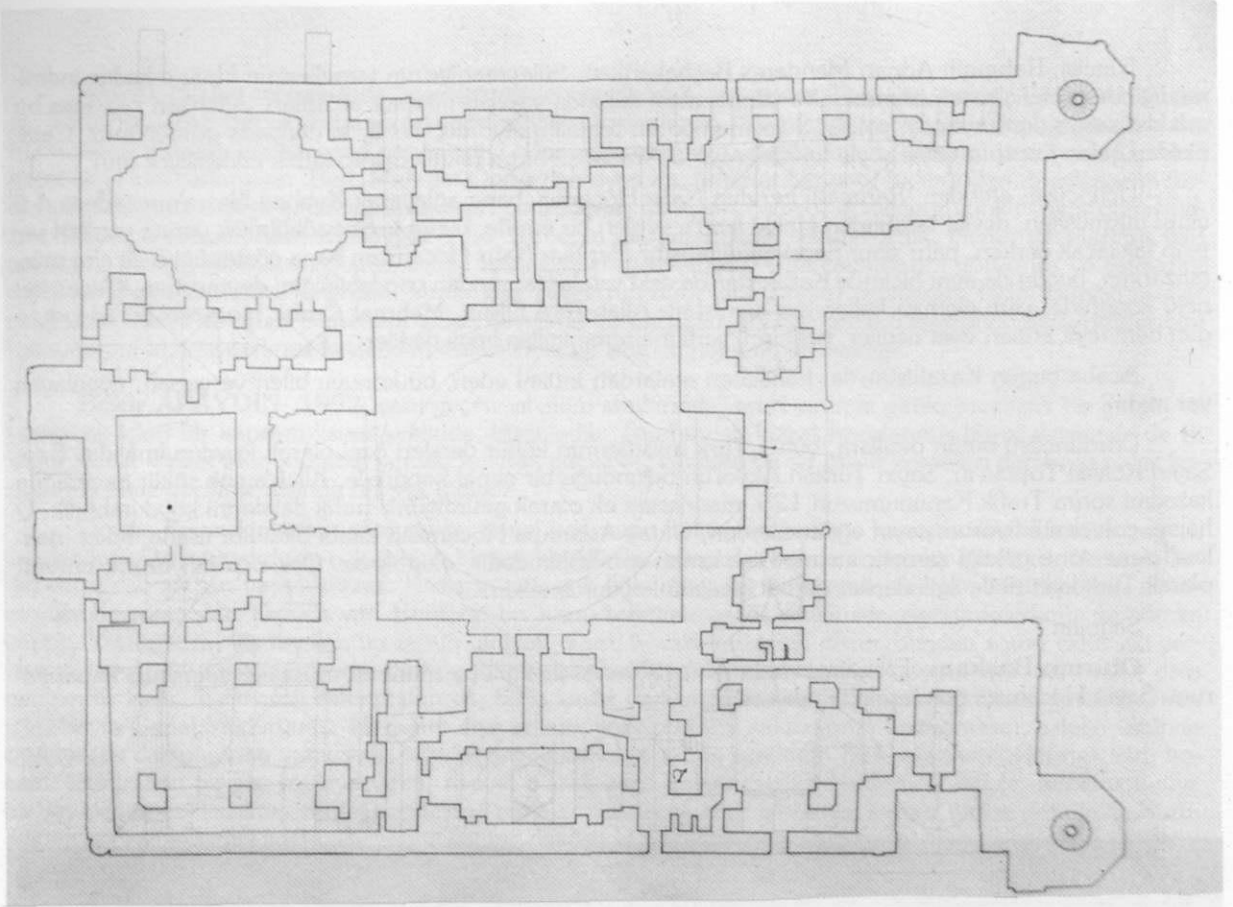
Dördüncüsü bütün okullara, bütün Türk milletlerinin kültür dersleri özel olarak koydurulmalıdır. Ben, Sayın Köksal Toptan'ın, Sayın Türkân Akyol'un bulunduğu bir genel kongrede, Allah'a çok şükür geçirdiğim kazadan sonra Trafik Kanunumuzun 125. maddesine ek olarak getirdiğimiz trafik derslerini koydurabildik. O halde, çok rica ediyorum sayın eğitimcilerden, Oktay Aslanapa Hocamızın kitabı okutulur lisede, fakat maa-lesef sene sonu geldiği zaman, ancak Türk sanatı son bölümde, okutulmaz. Çok rica ediyorum, umumî olarak Türk kültürü ile ilgili dersler derhal okullara koydurulmalıdır.

Sağolun

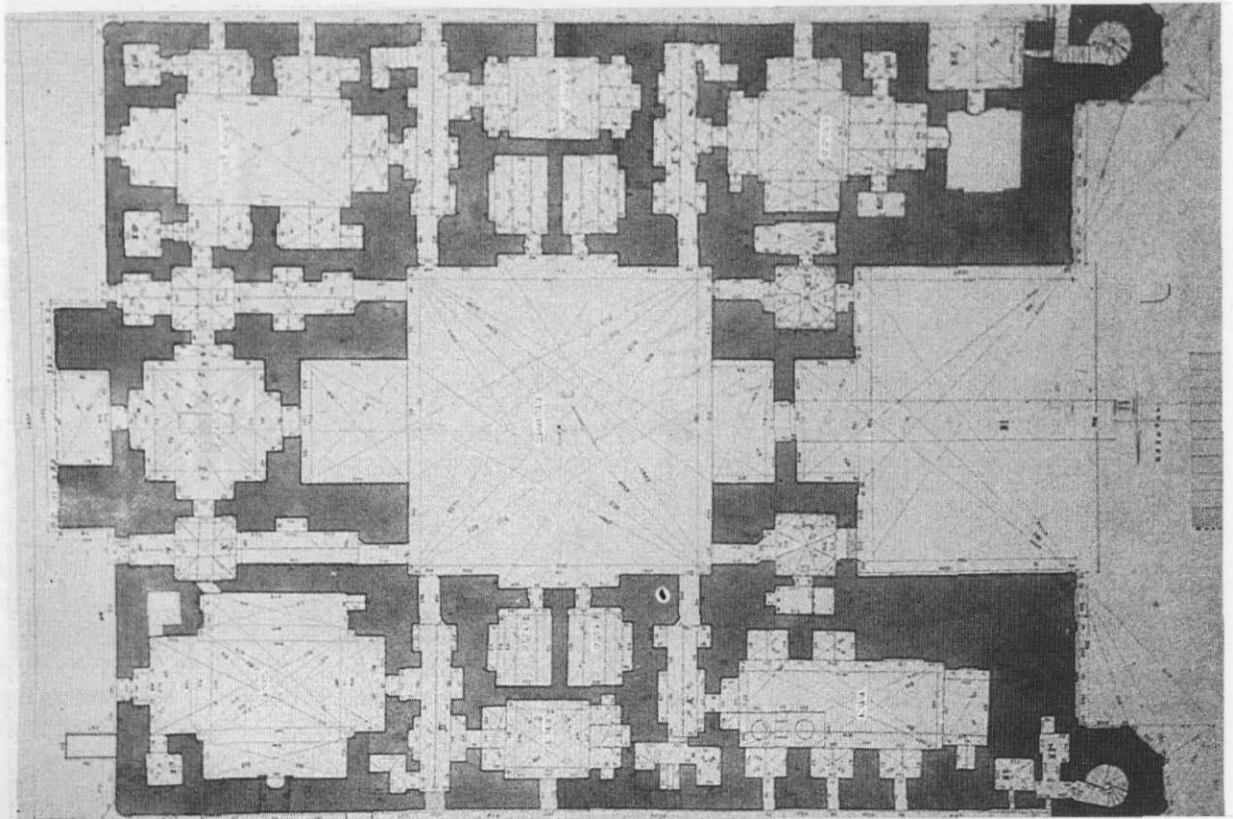
Oturum Başkanı- Efendim, Hoca Ahmet Yesevi ile ilgili bu oturumu müsaade ederseniz kapatıyorum. Sayın Hocamıza çok teşekkür ediyorum.

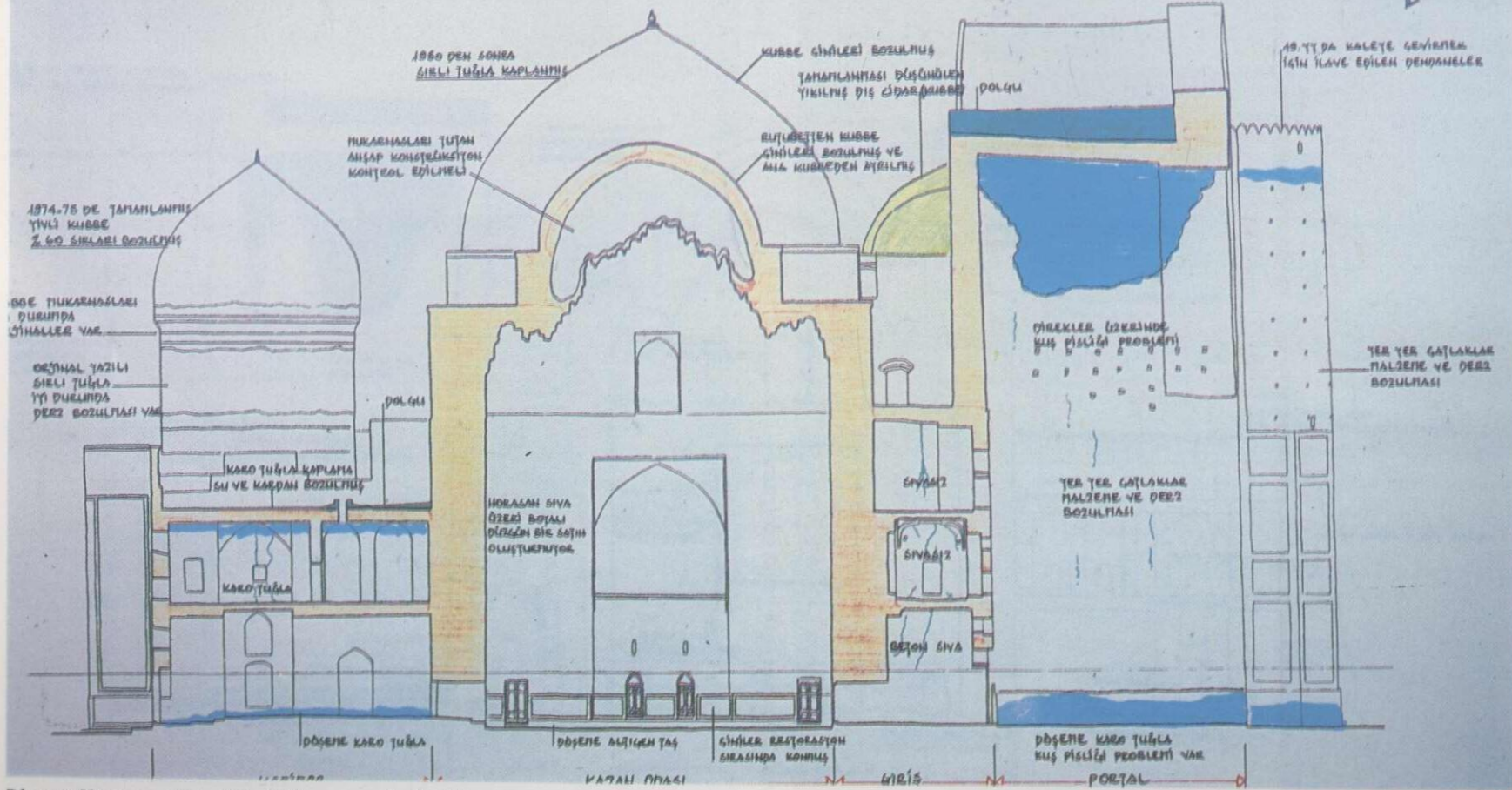
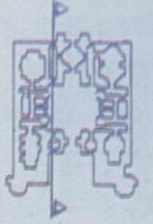
Plan 1: Arka cephe, rölöve projesi.

Plan 2: Zemin kat planı.

Plan 3: Zemin kat planı.

Plan 4: Yüzey analizleri ile ilgili yan cephe kesiti.

Res. 1: İç surları gösteren türbe maketi.

Res. 2: Arka Cephe görünüşü.

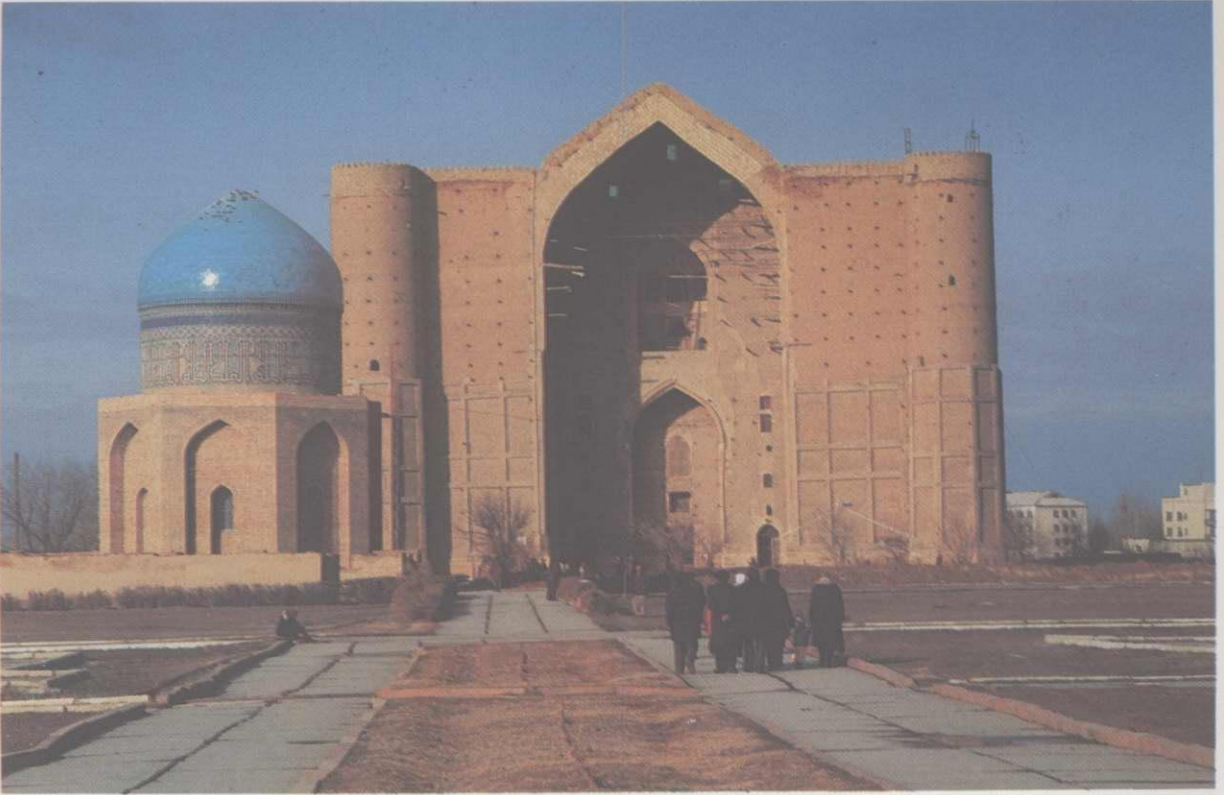

Res. 3: Dış cephe kible tarafı köşe görünüşü.

Res. 4: Dış kible cephesi.

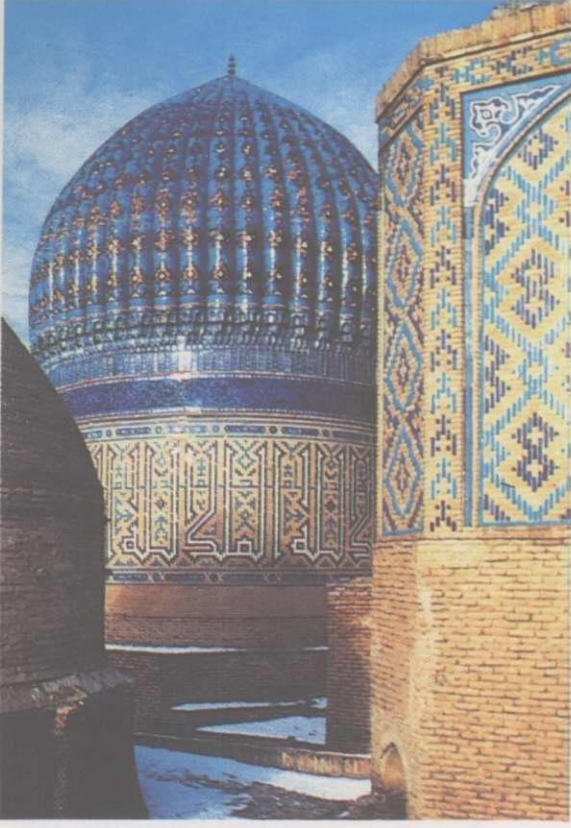

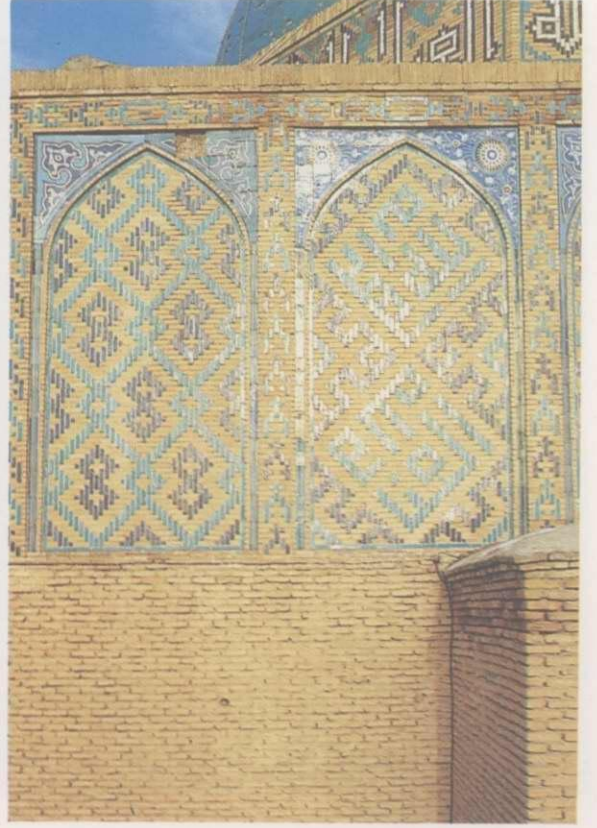
Res. 5: Portal cephesi.

Res. 6: Çatıdan görünüş.

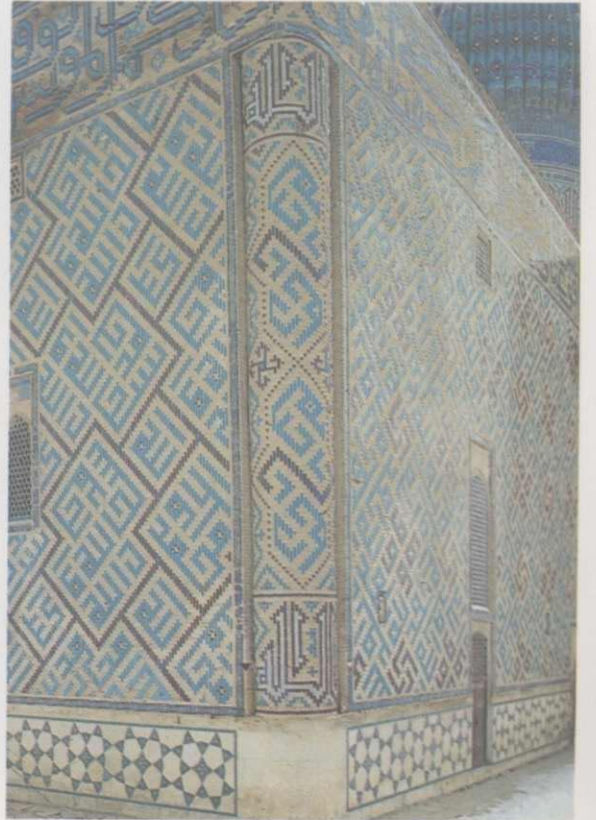

Res. 7: Kabir odası kubbesi çatıdan görünüş.
Res. 9: Payandalar ve köşe detayı.

Res. 8: Ana kubbe gövdesinde sırlı tuğla panolar.
Res. 10: Köşe detayı.

Res. 11: Dış cephe köşe detayı.

Res. 12: Yan cephe sırlı tuğla kaplama detayları.

Res. 13: Ana kubbe kasnak çinileri.

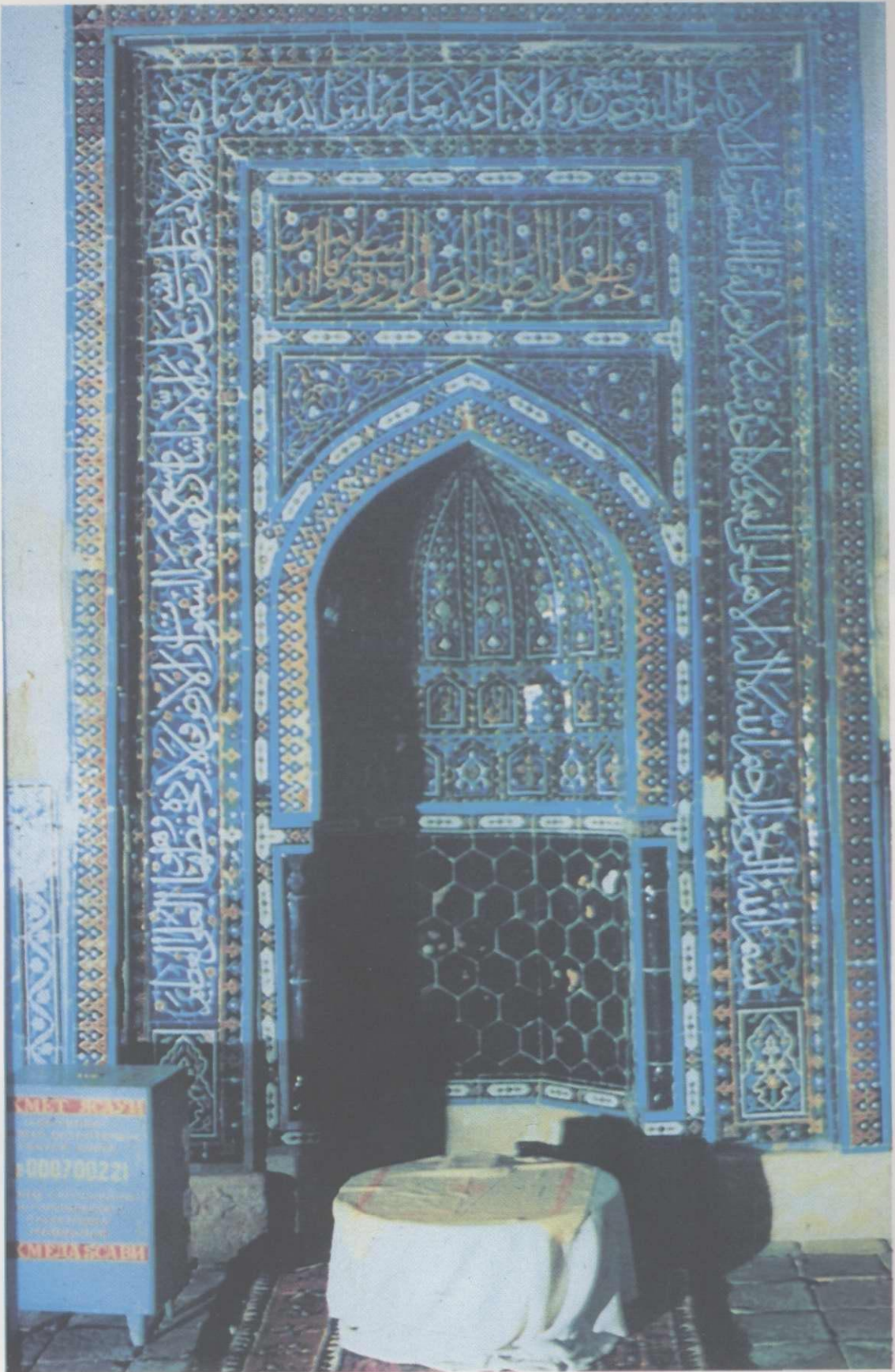
Res. 14: Orijinal çini detayı.

Res. 15: Orijinal çini detayı.

Res. 16: Sırlı tuğla ve orijinal çini kuşağı.

Res. 17: Mescit'de çinili mihrab.

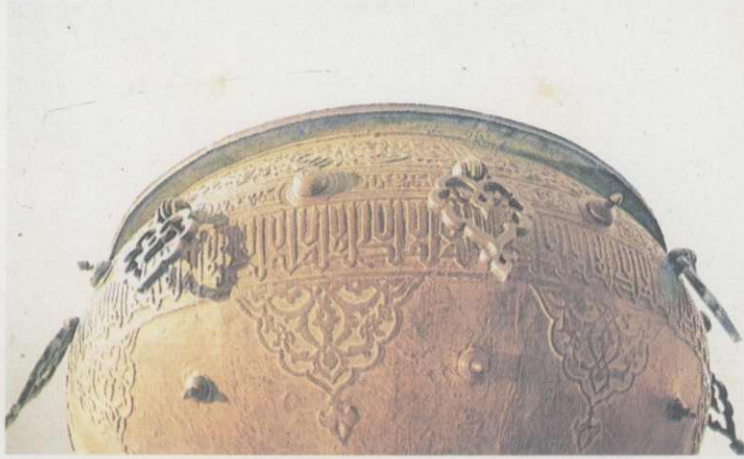

Res. 18: Mescitte mukarnashlı cephe.

Res. 19: Giriş oymalı-kakmalı cümle kapısı (İç).

Res. 20: Bronz kazan.

Res. 21: Kabir odası oymalı-kakmalı kapı detayı.

Res. 22: Kabir odası kubbesi orijinal çini detayı.

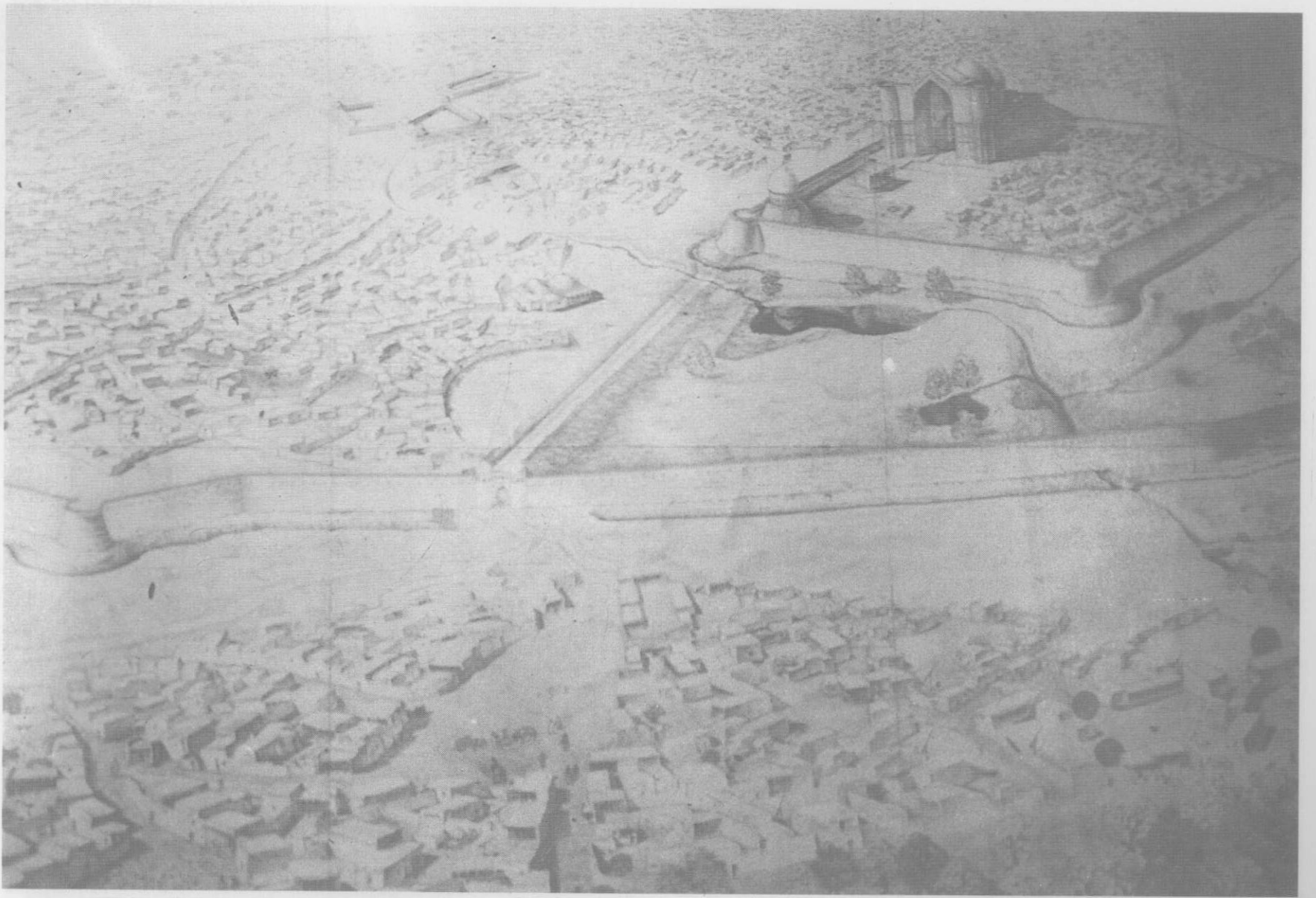
Res. 23: Kabir odası oymalı-kakmalı kapı.

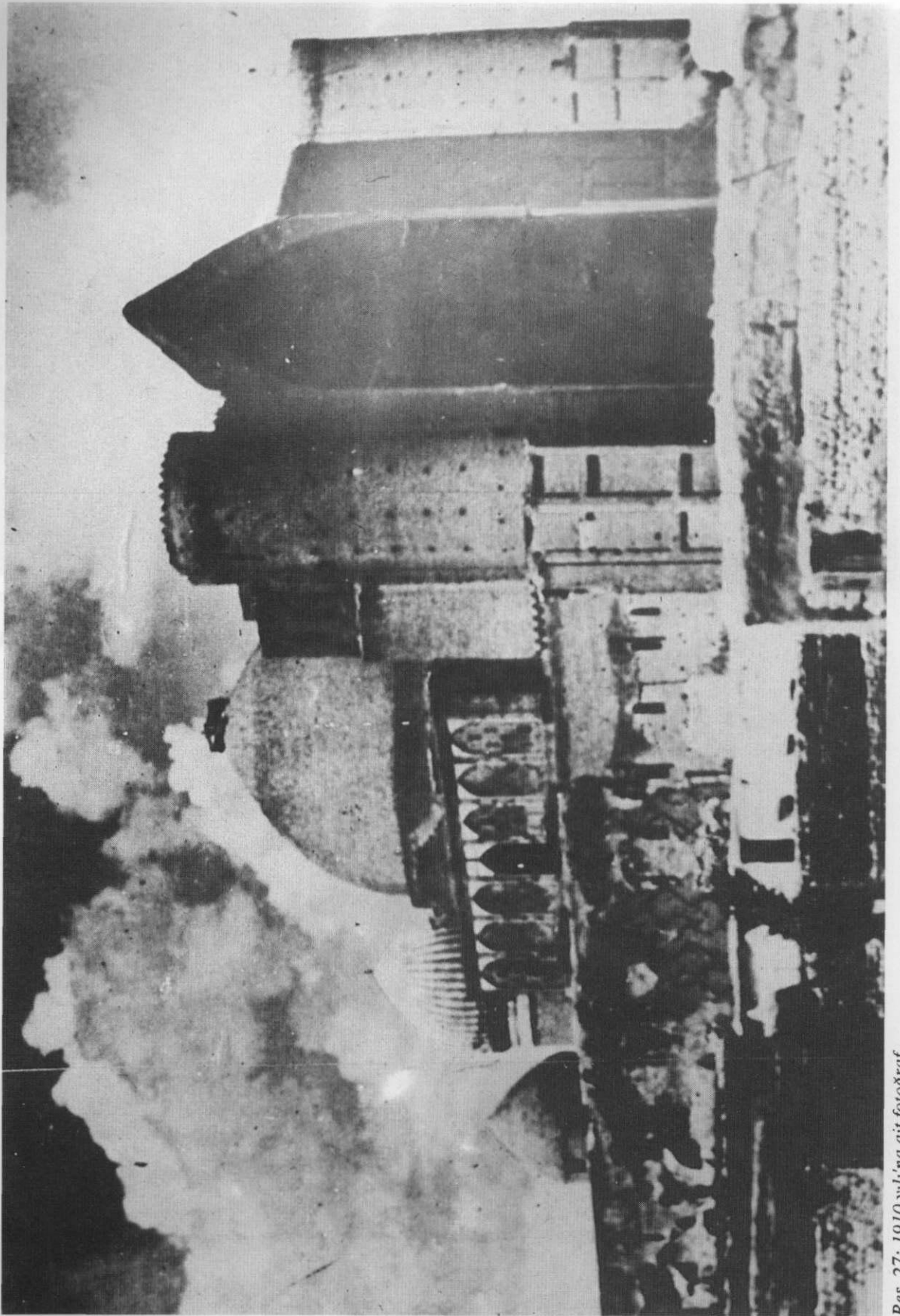
Res. 24: Kabir odası giriş sahanlığı.

Res. 25: Kabir odası.

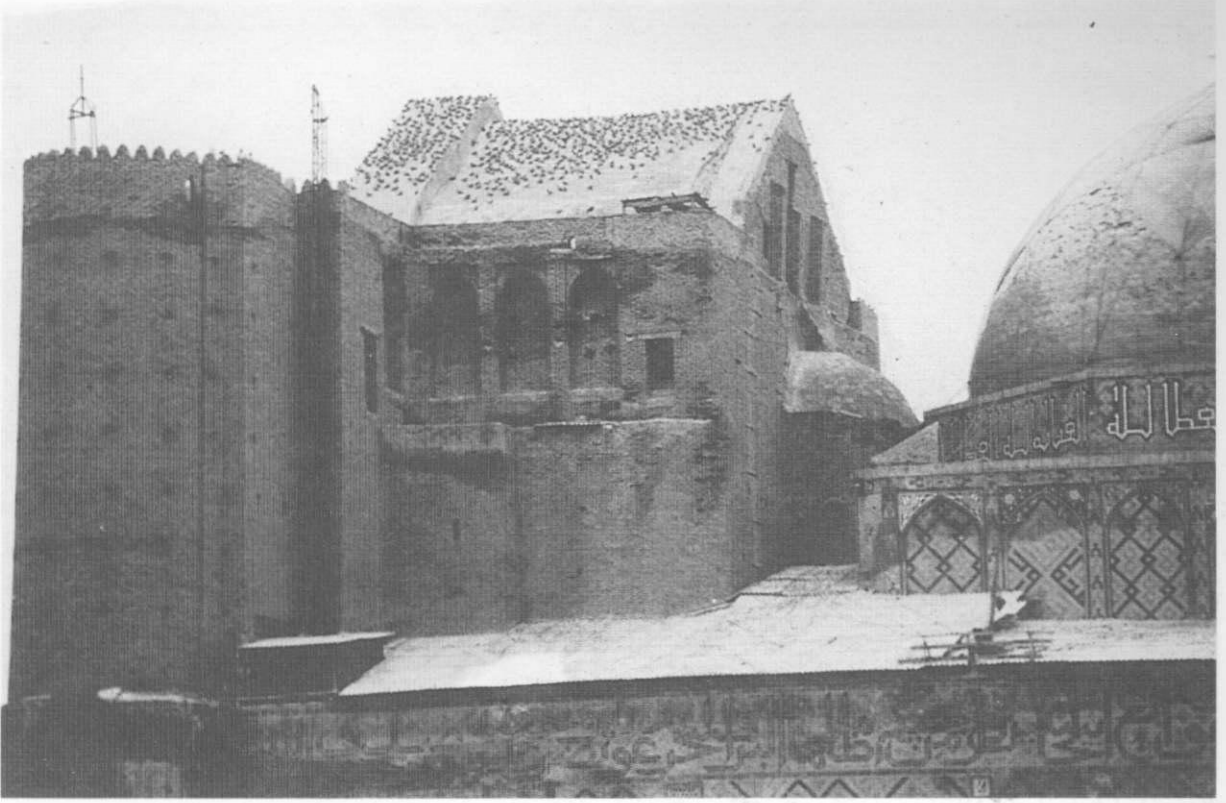

Res. 26: Eski Türkistan'ı gösteren gravür çalışması.

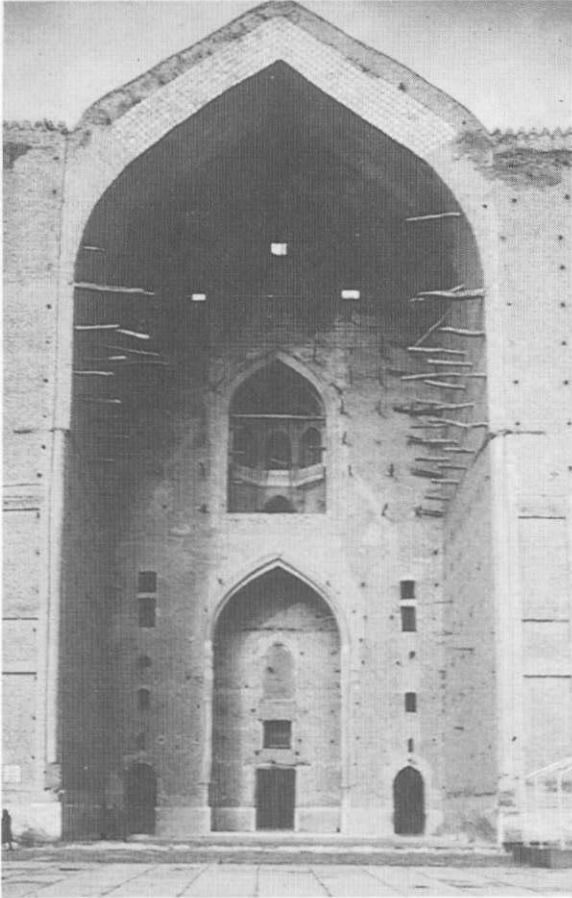

Res. 27: 1910 yılı'na ait fotoğraf.

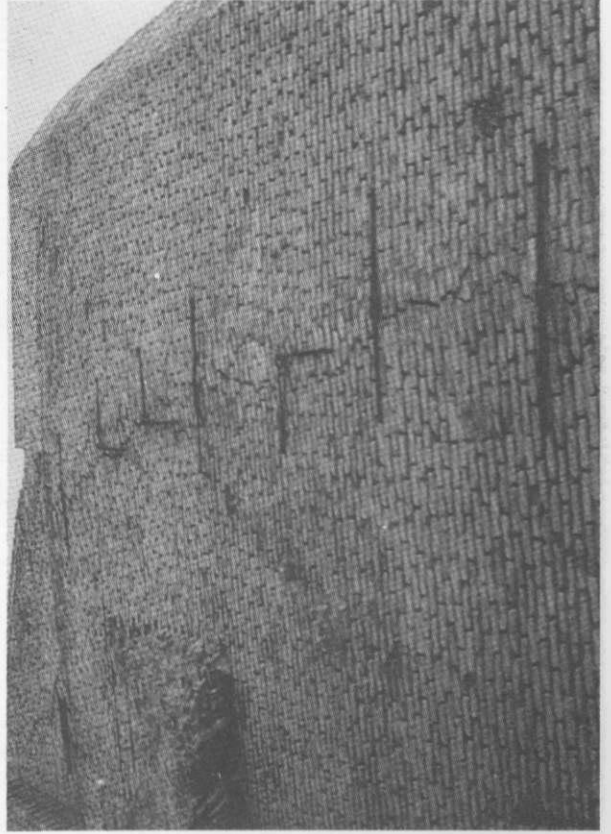

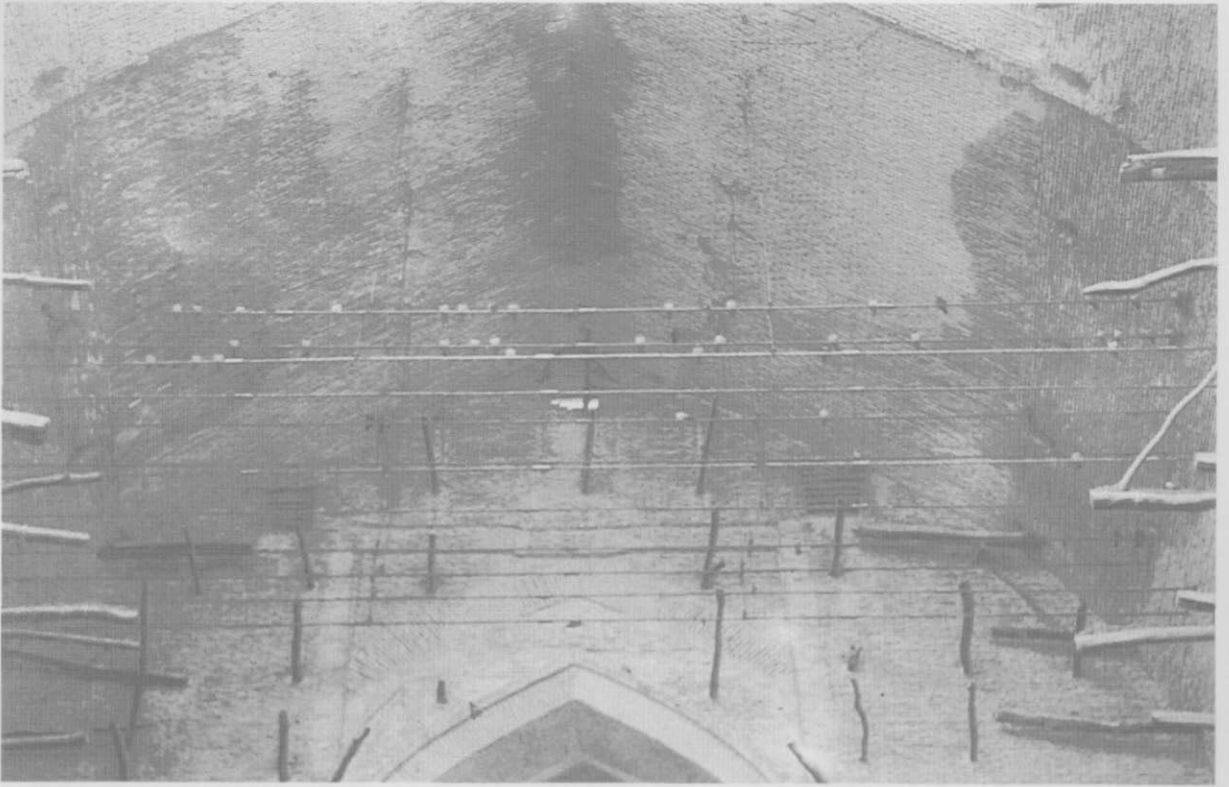
Res. 28: Kuzey Cephesi üst detay.

Res. 29: Giriş portalı.

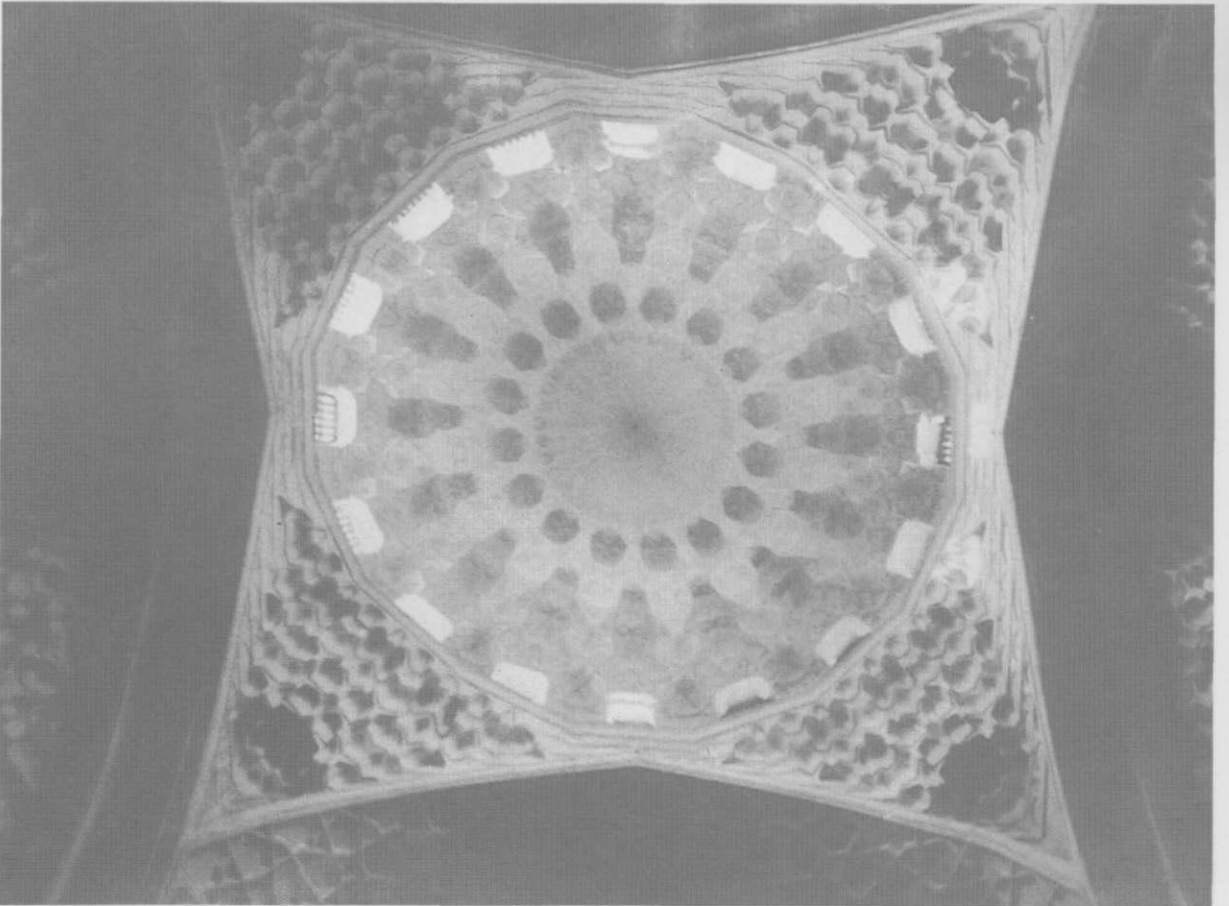

Res. 30: Dış eyvan, çatlak detayı.

Res. 31: İskele destekleri.

Res. 32: Mescit, mukarnaslı kubbe iç görünüşü.